

Περιήγηση

Απέχει 56 ναυτικά μίλια από τον Πειραιά και μόλις 26 από το λιμάνι του Λαυρίου. Είναι η Κύθνος, ένας ταξιδιωτικός προορισμός ιδανικός, όχι μόνον για θερινές διακοπές αλλά και για οποιοδήποτε Σαββατοκύριακο του χρόνου, ακόμα και τον χειμώνα.

Νήσος Κύθνος

Η μαγεία των “Συρμών”

ΚΕΙΜΕΝΟ: Θεόφιλος Μπασγιουράκης
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Άννα Καλαϊτζή

Στα 22 χρόνια του περιοδικού έχου-
με επισκεφθεί μερικά από τα πιο
απόμακρα ελληνικά νησιά. Η Κύ-
θνος, ωστόσο, αν και τόσο προσιτή,
αποτελούσε ανεξερευνητό τόπο για
μας. Ως τη στιγμή που ο **Γιώργος
Βαδιβούλης**, ένας νέος άνθρωπος
της Κύθνου, κέντρισε την επιθυμία
μας να γνωρίσουμε το νησί.

Στις εξήμισι το πρωί αντικρίζουμε τα φώτα του
Λαυρίου. Τούτη την ώρα, αρχές του Φλεβάρη,
το σκοτάδι είναι ακόμη βαθύ.

Στις 07:00 ακριβώς, με συνέπεια ελβετικού χρο-
νομέτρου, το F/B “Aqua Jewel”, λύνει τους κά-
βους και αποπλέει.

Μια ώρα μετά μπαίνουμε στο λιμάνι της **Τζιάς**.
Αποβιβάζονται τρεις - τέσσερις επιβάτες, και,
σ’ ένα 10λεπτο σαλπάρουμε για την Κύθνο. Κα-
θώς το ρολόι δείχνει **09:40’**, το καράβι πλευ-
ρίζει στην προβλήτα του **Μέριχα**, του κύριου
λιμανιού του νησιού.

Κατεβαίνουν καμιά εικοσαριά, ντόπιοι όλοι,
εκτός από μας τους δυο. Ποιος ξένος, άλλωστε,
θα ερχόταν αρχές του Φλεβάρη στην Κύθνο!
Μας εντοπίζει αμέσως, ο Γιώργος Βαδιβούλης,
ευγενικός, και με ευρύτατες γνώσεις για την
Κύθνο.

Πρωινά ψαράκια στο λιμάνι του
Μέριχα. Ο αλιευτικός στόλος της
Κύθνου είναι από τους μεγαλύτερους
στο Αιγαίο.

Ο όρμος του Μέριχα, με τις λιμενικές
εγκαταστάσεις και το ανατολικό τμήμα
του αμφιθεατρικού οικισμού.

Από τον Μέριχα στο Βρυόκαστρο

Από το πλοίο ως το κατάλυμά μας δεν χρειαζόμαστε παραπάνω από πέντε λεπτά. Πενήντα πέντε πέτρινα σκαλοπάτια ανάμεσα σε θάμνους και μπουκαμβίλιες, μας οδηγούν στο μικρό, χαριτωμένο μας διαμέρισμα. Που, πέρα από την λειτουργικότητα του χώρου και την πληρότητα του εξοπλισμού, διαθέτει βεράντα που χαρίζει μια θέα μοναδική στο λιμάνι και στο Αιγαίο.

Εστιατόρια, μπαράκια και καφέ είναι αραιασμένα σε στρατηγικά σημεία του λιμανιού. Ένα λιμάνι εκτεθειμένο μόνον στις πνοές του μαϊστρου και – δευτερευόντως – του βοριά.

Ο σημαντικός αλιευτικός στόλος εξασφαλίζει καθημερινά ολόφρεσκο ψάρι από τις θάλασσες του τόπου. Πολύ σημαντική θέση στην τοπική γαστρονομία κατέχει και το κρέας, με τα πολλά αμνοερίφια που βόσκουν σε διάφορα σημεία του νησιού. Δύο βασικές οδικές αρτηρίες διακλαδίζο-

Σε περιβάλλει του Μέρικα, ένα παλιό κελί, μετά την υποδειγματική ανάπλασή του, έχει μεταμορφωθεί σε πανέμορφη, παραδοσιακή κατοικία.

νται από το λιμάνι του Μέρικα: η πρώτη κατευθύνεται βόρεια, περνάει από την **Χώρα**, την πρωτεύουσα του νησιού και καταλήγει, βορειότερα ακόμη, στον οικισμό των **Λουτρών**. Η δεύτερη αρτηρία, με ανατολικό προσανατολισμό, συναντάει αρχικά τον παραδοσιακό οικισμό της **Δρυοπίδας** και στη συνέχεια τον παραθαλάσσιο οικισμό της **Παναγίας Κανάλας**, με την θαυματουργή Εικόνα της Παναγίας. Μια άλλη διακλάδωση συνεχίζει και τερματίζει στον οικισμό του **Αγίου Δημητρίου**, στο νοτιότερο άκρο του νησιού.

Δίπλα στο κατάλυμά μας είναι ανοιχτό το μικροσκοπικό καφέ του **Μιχάλη Φαμελίτη**, η «**Αννεζιώ**».

-Μετά το πολύ πρωινό σας ταξίδι προτείνω ένα καφεδάκι, λέει ο Γιώργος.

Για να κατευνάσουμε την πείνα μας, συνοδεύουμε τον καφέ μας με δύο παραδοσιακά «Θερμιώτικα»⁽¹⁾ προϊόντα. Είναι το «Κολώπι»⁽²⁾ και το «Πιταρό»⁽³⁾ πολύ νόστιμα και τα δύο.

Μελετάμε τον λεπτομερή πεζοπορικό χάρτη «**ΚΥΘΝΟΣ 1 : 25 000**» της **TERRAIN**. Ως πρώτο προορισμό μας επιλέγουμε τον αρχαιολογικό χώρο του **Βρυόκαστρου** και την διάσημη παραλία της **Κολώνας**.

Μετά τον βαθυγάλαζο ορίζοντα του πελάγους παίρνουμε τις χορταριασμένες ανηφοριές. Πολύ γρήγορα στο οπτικό μας πεδίο παρεμβάλλονται τοπία αυθεντικά της Θερμιώτικης ενδοχώρας. Πρωταγωνιστούν οι αδρές, χειροποίητες ξερολιθίες,

που σχηματίζουν αναρίθμητες αναβαθμίδες ή πεζούλες.⁽⁴⁾ Εκεί, κάποτε, οι φιλόπονοι θερμιώτες καλλιεργούσαν δημητριακά, κηπευτικά και ζωοτροφές. Σήμερα, στα αλλοτινά μικροχώραφα, φύονται μόνον αγριόχορτα και θάμνοι.

Οι πιο θεαματικές, ξερολιθιές είναι οι μεγάλοι μήκους φράκτες με τα φαρδιά καλοσχηματισμένα ανάμεσά τους μονοπάτια, τους περίφημους «**συρμούς**». Η ποιότητα κατασκευής των φρακτών είναι εντυπωσιακή. Μικρές και μεγάλες πέτρες είναι άριστα συναρμολογημένες μεταξύ τους ενώ, πολύ ιδιαίτερη είναι η ένθεση, σε πυκνά διαστήματα, αλληπάλλων όρθιων πλακών.⁽⁵⁾

Ένα άλλο, πολύ ιδιαίτερο κτίσμα της υπαίθρου της Κύθνου, είναι τα μικρά συγκροτήματα των αγροτικών κατοικιών, γνωστών με την ονομασία «**Κελιά**».⁽⁶⁾ Σύμφωνα με την **Ευαγγελία Καλλιά**,⁽⁶⁾ δύο είναι οι τύποι της αγροτικής κατοικίας στην Κύθνο: ο απλούστερος ονομάζεται «**Κελί**» και ο σύνθετος «**Καλυβάρα**» ή «**Κατοικία**». Το κελί είναι κατασκευασμένο από ξερολιθιά και αποτελείται συνήθως από δύο ορθογώνια δωμάτια, από τα οποία, το ένα χρησιμοποιείται ως αχυρώνας και το δεύτερο ως χώρος κατοίκησης. Η καλυβάρα περιλαμβάνει μόνον ένα αλλά ευρύχωρο δωμάτιο με πλουσιότερο εξοπλισμό, που συνδυάζεται με ημικυκλική αυλή, τον «**αυλόγυρο**».

Η τυπική αγροτική οικογένεια του «**ξω-**

(1) Οι όροι «Θερμιώτης» ή «θερμιώτικος» προέρχονται από την εναλλακτική ονομασία της Κύθνου «Θερμιά», που οφείλεται στα θερμά ιαματικά λουτρά, στα βόρεια του νησιού.

(2) Το «Κολώπι» αποτελείται από σπανάκι, άνηθο, ρύζι και κρεμμυδάκι. Στην ουσία πρόκειται για σπανακόρυζο μέσα σε ζυμαρί, ψημένο στο φούρνο. Ο Μιχάλης προσθέτει και τυρί.

(3) Το «Πιταρό» είναι η παραδοσιακή θερμιώτικη τυρόπιτα από φρέσκο κατσικίσιο τυρί (τρίμμα) και ζυμαρί στον φούρνο.

(4) Στην θερμιώτικη ορολογία οι αναβαθμίδες λέγονται «σκάλες».

(5) Οι όρθιες πλάκες στην Κύθνο λέγονται «Δρομικές» γιατί με την χρησιμοποίησή τους κέρδιζαν «δρόμο», δηλαδή χτισμένη επιφάνεια, σε σύγκριση με το χτίσιμο από μικρότερες πλάκες, που τοποθετούνταν η μία πάνω στην άλλη και λέγονταν «μπατικές». Παρόμοια τεχνολογία ξερολιθιάς έχουμε συναντήσει σε Ικαρία και σε Άνδρο, όπου οι όρθιες πλάκες ονομάζονται «στήματα», από το «στήνω».

(6) Πολιτικός Μηχανικός ΑΠΘ. Τα στοιχεία προέρχονται από διπλωματική της εργασία το 2005, με «προτάσεις οικοδομικών επεμβάσεων για την αποκατάσταση και επανάχρηση αγροτόπιτων στην Κύθνο».

Το ύψος των φρακτών ξεπερνάει, πολλές φορές, το ύψος του ανθρώπου.
Ο Γιώργος Βαδιβούλης μπροστά στο χαμηλό πορτάκι ενός κελιού.

Χαρακτηριστικές λεπτομέρειες χτισίματος ξερολιθιάς στην ύπαιθρο της Κύθνου. (αριστερά)

Καταπράσινη ανοιξιάτικη ύπαιθρος στην Κύθνο. Ξεχωρίζει ένα κελί «Βιοκλιματικό», με το δώμα του καλυμμένο από γρασίδι.

τάρη»⁽⁷⁾ στην Κύθνο κατά τον Μάιο, που άρχιζαν οι θερινές αγροτικές εργασίες, φόρτωνε στα ζώα την «**ρούμπα**», τις αποσκευές δηλαδή και μετακόμιζε από το χωριό στην αγροτική κατοικία. Εκεί έμενε περίπου ως τα τέλη Αυγούστου, οπότε ολοκληρωνόταν η διαδικασία παραγωγής του κριθαριού.⁽⁸⁾

Ένα ολοκληρωμένο, λοιπόν, συγκρότημα κυθνιακής αγροικίας αποτελείτο από τα παρακάτω κτίσματα: Την **Καλυβάρα**, τον χώρο κατοικίας δηλαδή. Το **Κελί**, που χρησιμοποιείτο κυρίως ως χώρος αποθήκευσης άχυρων και ζωοτροφών αλλά και ως χώρος διαμονής. Την **Μάντρα**, που ήταν

ο χώρος σταυλισμού των ζώων. Τον υπαίθριο **Φούρνο**, που χρησιμοποιείτο αποκλειστικά για το ψήσιμο του ψωμιού, ενώ για την παρασκευή του φαγητού χρησιμοποιείτο η «**καμινάδα**». Τέλος, το **Αλώνι**, όπου εγίνετο ο διαχωρισμός του άχυρου από το κριθάρι. Το αλώνι ήταν πλακόστρωτο και στην περίμετρό του περιβάλλετο από μικρές όρθιες πλάκες, τους «**αντζούρους**». Μοναδικό δομικό υλικό όλων των κτισμάτων αποτελούσε η ντόπια πέτρα και μάλιστα από όσο το δυνατόν πιο κοντινή προς το συγκρότημα περιοχή. Οι πέτρες πελεκούνταν συνήθως πλατιές και υφίσταντο μερική επεξεργασία κατά την κατασκευή.

(7) «Ξωτάρης» είναι ο αγρότης που ένα μέρος της ζωής του ζει και εργάζεται «έξω», και 'αντιδιαστολή με τον «χωριανό», που ζει στο χωριό και δεν καταγίνεται με αγροτικές εργασίες.

(8) Το κριθάρι αποτελούσε βασικό προϊόν για την κυθνιακή ζωή: χρησιμοποιείτο ως κύριο διατροφικό προϊόν, είτε αμιγές είτε σε ανάμειξη με σιτάρι για την παραγωγή ψωμιού. Χρησιμοποιείτο επίσης ευρέως ως ζωοτροφή. Τέλος, εξαιτίας της εξαιρετικής του ποιότητας, μια σημαντική ποσότητα εδίδετο για παραγωγή μύρας. Άλλα προϊόντα, εκτός από το κριθάρι, ήταν μερικά αμπελάκια, όσπρια, λίγα οπωροκηπευτικά και ακόμη λιγότερο λάδι.

Αρχαιολογικός χώρος Βρυόκαστρου

12:30' Ξεκινάμε την ανάβασή μας στον λόφο του Βρυόκαστρου, από υψόμετρο **70** μέτρων. Πολύ καλό το μονοπάτι εξελίσσεται με ήπια κλίση, ανάμεσα σε ξερολιθιές θαυμάσιας κατασκευής. Το έδαφος είναι καλυμμένο από παχύ χορτάρι και αμέτρητα λουλουδάκια. Στις αρχές Φλεβάρη, η παρουσία της Άνοιξης είναι θριαμβική. Μακριά, στον ανατολικό ορίζοντα, ξεχωρίζει ο λόφος του **Προφήτη Ηλία**, σε υψόμετρο **326** μέτρων. Χαμηλότερα στα βόρεια, απλώνεται η καταπράσινη κοιλάδα της **«Απόκρουσης»** και η γοπητευτική παραλία στον μυκό του ομώνυμου όρμου. Να κι ένα μικρό κελί, με «βιοκλιματικό» δώμα, καλυμμένο με γρασίδι. Ολόγυρα, σαν διάσπαρτες λευκές πιναελιές στον πρασινόχρωμο καμβά του εδάφους, μας γνέφουν τα απέρριτα ξεκκλησάκια της Κύθνου, με την **Παναγία του Νίκους**, στην ίδια σχεδόν ευθεία με τον απόμακρο **Προφήτη Ηλία**. Πολύ δύ-

σκολα θα μπορούσαμε να φανταστούμε τοπίο πιο ειδυλλιακό και ειρηνικό. Είναι αληθινή ευτυχία να περιπλανιόμαστε με χαλαρό, πεζοπορικό ρυθμό. Έτσι, έχουμε όλο το χρόνο ν' αφομοιώσουμε αυτή την αφτιασίδωτη, τόσο αυθεντική ωραιότητα αυτού του τόπου.

Έχοντας διανύσει απόσταση **550** μέτρων φτάνουμε σε αυχένα, σε υψόμετρο **110** μέτρων. Από εδώ αρχίζει το τελικό ανηφοράκι για τον λόφο του Βρυόκαστρου. Ανοίγουμε ένα ξύλινο πορτάκι και συνεχίζουμε σε μονοπάτι στενό, που ευωδιάζει φασκόμπλο στο πέρασμά μας.

Ακολουθούμε πορεία με προσανατολισμό ΒΔ. Στα πρηνή του λόφου ξεχωρίζουν τμήματα του οχυρωματικού περιβόλου της Ακρόπολης, με λαξευτούς ογκόλιθους μεγάλων διαστάσεων. Ήδη βρισκόμαστε στον αρχαιολογικό χώρο του Βρυόκαστρου. Ας παρακολουθήσουμε μια συνοπτική και πολύ ενδιαφέρουσα αναφορά από την ιστοσελίδα του **Πανεπιστημίου Θεσσαλίας** (Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας, Κοι-

Χαρακτηριστικός «συρμός», μονοπάτι οριοθετημένο ανάμεσα σε φράχτες ξερολιθιάς.

Αρχαιολογικός χώρος Βρυόκαστρου και στο βάθος η διάσημη «Κολώνα».

Σε μια εικόνα συνυπάρχουν τα αντιπροσωπευτικότερα χαρακτηριστικά της κυθηναϊκής ενδοχώρας: αλληπαλλήλες αναβαθμίδες (σκάλες), φράχτες από ξερολιθιά, «συρμοί», ξωκκλήσια και κελιά (αριστερά)

νωνικής Ανθρωπολογίας), με επικεφαλής της ερευνητικής ομάδας τον Καθηγητή **Αλέξανδρο Μαζαράκη Αινιάν**.⁽⁹⁾

Πριν, ωστόσο, αναφερθούμε στο χρονικό των πολυετών ανασκαφών θεωρούμε σκόπιμη μια σύντομη περιήγηση στις ιστορικές περιόδους της Κύθνου. Της οποίας, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι παλαιότεροι κάτοικοι ήταν οι **Δρύοπες**. Αυτοί μετανάστευσαν από την Εύβοια και ο αρχηγός τους, σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο, ήταν ο **Κύθνος**.

Το 480 π.Χ. οι Κύθνιοι έλαβαν μέρος στην Ναυμαχία της Σαλαμίνας με δύο πλοία και γι' αυτό αναγράφονταν τιμητικά στην βάση του Χρυσού Δελφικού τρίποδα αλλά και στο βάθρο του αγάλματος του Διός στην Ολυμπία. Μετά τα Περσικά η Κύθνος ενσωματώθηκε στην Α' Αθηναϊκή Συμμαχία, έχοντας πληθυσμό 2500 περί-

που κατοίκων.

Στην διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου οι Κύθνιοι παρέμειναν σύμμαχοι των Αθηναίων, μέχρι να ταχθούν με τους Μακεδόνες του Φίλιππου Β'.

Κατά τους Ρωμαϊκούς Χρόνους η Κύθνος, όπως και τα άλλα νησιά των Κυκλάδων, παρακμάζει και χρησιμοποιείται ως τόπος εξορίας ή ως ορμητήριο πειρατών. Σχετικά με τις αρχαιολογικές θέσεις της Κύθνου, στην ΒΑ ακτή του νησιού, πάνω από τα **Λουτρά**, βρίσκεται η θέση «**Μαρουλάς**», που θεωρείται η παλαιότερη εγκατάσταση των Κυκλάδων. Η θέση χρονολογείται στην Ύστερη Μεσολιθική Περίοδο (8500 – 6500 π.Χ.) Οι ανασκαφές εκεί έφεραν στο φως λίγες ταφές καθώς και λείψανα κυκλικών κατασκευών, που πιθανόν, είχαν χρησιμοποιηθεί ως χώροι διαμονής.

(9) Ο Α. Μαζαράκης είναι Αρχαιολόγος, Ανασκαφέας στο Βρυόκαστρο και Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας στο Τμήμα ΙΑΚΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Ο λόφος του Βρυόκαστρου κατάσπαρτος από
ξερολίθινους φράχτες και κελιά. Απέναντι ο ισθμός
της Κολώνας και η χερσόνησος του Αγίου Λουκά.

Στιγμιότυπο από την ανακάλυψη του μαρμάρινου αγαλμάτιου ημίγυμνης Αφροδίτης.
ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ: Α. ΜΑΖΑΡΑΚΗ ΑΙΝΙΑΝ

Μια θέση της Πρωτοκυκλαδικής ΙΙ Περιόδου (3^η χιλιετία π.Χ.) ερευνήθηκε στην θέση «**Σκουριές**».⁽¹⁰⁾ Εκεί βρέθηκαν 20 περίπου κυκλικές κατασκευές, που θεωρούνται στέγαστρα μεταλλευτικών κλιβάνων για την εκκαμίνευση χαλκού.

Στο Βόρειο, απόκρημνο άκρο του νησιού, βρίσκεται η οχυρωμένη ακρόπολη, γνωστή ως το «**Κάστρο της Ωριάς**» ή το «**Κατακέφαλο**». Ταυτίζεται με την πρωτεύουσα του νησιού στην περίοδο του Βυζαντίου και της Λατινοκρατίας, φαίνεται όμως πως κατοικείτο ήδη από την προϊστορική εποχή.

Τέλος, υπάρχει μια ακόμη οχυρωμένη ακρόπολη, ο **Κάστελλας**, στην δυτική ακτή. Η ακρόπολη θεωρείται ότι ιδρύθηκε κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους αλλά εγκαταλείφθηκε στο τέλος της αρχαϊκής περιόδου. Σήμερα, ελάχιστα υπολείμματα απομένουν στο έδαφος αφού, στους μεταγενέστερους χρόνους, έχει γίνει ευρύτατη λιθαρπαγή για οικοδόμηση κατοικιών.

Το Βρυόκαστρο

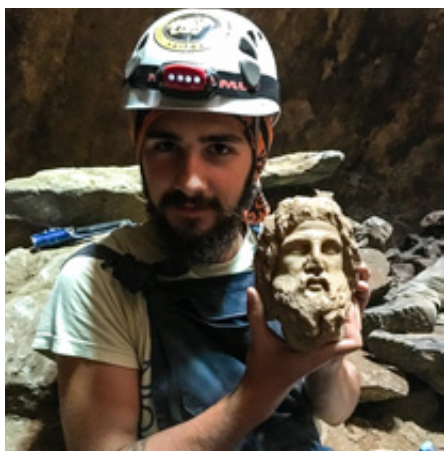
Η σημαντικότερη θέση των ιστορικών χρόνων είναι αναμφίβολα το **Βρυόκαστρο** ή **Ρηγόκαστρο**, όπως ονομάζεται η αρχαία πρωτεύουσα του νησιού. Όπως μαρτυρούν τα ευρήματα, η πόλη κατοικήθηκε αδιάκοπα από τον 10 αιώνα π.Χ. έως τον 6^ο – 7^ο αιώνα μ.Χ., όταν οι κάτοικοι μετακινήθηκαν στον οχυρωμένο οικισμό του Κάστρου της Ωριάς.

Η αρχαία Νεκρόπολη

Το κύριο νεκροταφείο της αρχαίας πόλης καταλαμβάνει μεγάλη έκταση έξω από το νότιο τμήμα του τείχους και από την ΒΔ του πύλου. Στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών οι περισσότερες ανάγλυφες ταφικές στήλες προέρχονται από τον χώρο αυτό.

Το αρχαίο λιμάνι

Στον όρμο «**Μανδράκι**», στις δυτικές ακτές του Βρυόκαστρου, έχουν εντοπι-

Κεφαλή γενειοφόρου μορφής κατά την εύρεσή της εντός της δεξαμενής (πιθανότητα Ασκληπιός, ή ενδεχομένως Σάραπις).

ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ: Α. ΜΑΖΑΡΑΚΗ ΑΙΝΙΑΝ

σθεί τα καταποντισμένα κατάλοιπα του λιμένος της αρχαίας πρωτεύουσας του νησιού. Οι υποβρύχιες έρευνες άρχισαν το 2005 και βρίσκονται σε εξέλιξη. Στον πυθμένα της θάλασσας εντοπίστηκαν τα θεμέλια των παράκτιων τειχών καθώς και ένας κυματοθραύστης μήκους άνω των 100 μέτρων, που στα νότια όριζε την είσοδο του λιμανιού. Το 2008 και το 2009 οι υποβρύχιες έρευνες απέδωσαν σημαντικά μαρμάρινα αγάλματα της ρωμαϊκής περιόδου και ανάμεσά τους έναν κορμό θωρακοφόρου του 1^{ου} αι. π. Χ. και τρεις ερμαιϊκές στήλες του 2^{ου} αι. μ.Χ.

Τα τείχη και το αυτοτελές φρούριο

Η πόλη περιβάλλεται από ισχυρά τείχη που, σε ορισμένα σημεία, είναι άριστα διατηρημένα. Η κατασκευή τους τοποθετείται στους κλασσικούς και ελληνιστικούς χρόνους, ενώ κάποια ίσως ανήκουν στην Αρχαϊκή περίοδο. Σε ύψωμα ΝΑ της πόλης, σώζονται τα λείψανα μικρού αυτοτελούς ελληνιστικού φρουρίου. Ίσως ήταν η έδρα της Μακεδονικής φρουράς,

που εγκατέστησε στην Κύθνο ο Φίλιππος Ε' το 201 π.Χ.

Το υδραγωγείο

Μέσα στην πόλη σώζονται πολλές υπογείες δεξαμενές που προορίζονταν για την συλλογή των βρόχινων νερών. Μια πηγή, μερικά χιλιόμετρα έξω από την πόλη τροφοδοτούσε – με υπόγειο αγωγό – το κεντρικό υδραγωγείο με νερό. Σκαμμένες στον φυσικό βράχο σώζονται ακόμη τρεις παράλληλες στοές.

Η Αγορά

Το 2009 αποκαλύφθηκε ένα ορθογώνιο οικοδόμημα διαστάσεων 17 X 10 μ. Η ΝΑ αίθουσα ήταν πλακόστρωτη, ενώ στην ΒΑ βρέθηκε εστία. Θεωρείται ότι πρόκειται για οικοδόμημα δημόσιου, ίσως και εμπορικού χαρακτήρα που, σε συνδυασμό με τα πολυάριθμα ευρήματα, δεν αποκλείουν την εκδοχή να βρισκόταν σ' αυτή την περιοχή η αναζητούμενη αγορά της αρχαίας πόλης της Κύθνου.

(10) Σύμφωνα με διευκρίνιση του Γιώργου Βαδιβούλη, η θέση «Σκουριές» (που δεν καταγράφεται στον χάρτη της Κύθνου) βρίσκεται στο δυσπρόσιτο ακρωτήριο «Τζούλης», στο Α άκρο της Κύθνου, Α του Αγίου Στέφανου.

Η περιδιάβαση στον αρχαιολογικό χώρο του Βρυόκαστρου, που δεσπόζει πάνω από την θάλασσα, είναι από κάθε άποψη, πολύ συναρπαστική.

Ιερό της Δήμητρας

Στην κορυφή της Ακρόπολης δεσπόζει ένα σημαντικό ιερό που, όπως δείχνουν τα επιφανειακά ευρήματα, ήταν σε χρήση από τα τέλη του 7ου π.Χ. αι. έως και τον 1^ο αι. μ.Χ. Διακρίνονται τα κατάλοιπα τουλάχιστον τεσσάρων κτιρίων και πιθανώς ενός βωμού. Το πλήθος και το είδος των ευρημάτων, καθώς και επιγραφές από το ιερό της Δήμητρας στην Ελευσίνα, οδηγούν στο ασφαλές συμπέρασμα ότι το ιερό ήταν αφιερωμένο στην λατρεία της Δήμητρας.

Ιερά Σαμοθρακίων θεών και Αφροδίτης

Στο Μεσαίο Πλάτωμα, σώζονται δύο μνημειώδη ορθογώνια οικοδομήματα. Το νοτιότερο με τον κωδικό «Κτίριο 1» αποτελείται από δύο δωμάτια, ενώ σύρριζα στον στυλοβάτη υπάρχει, λαξευμένη μέσα στον φυσικό βράχο, μια δεξαμενή. Το βορειότερο οικοδόμημα «Κτίριο 2» εί-

ναι μεγαλύτερο και πιο επιβλητικό. Από την τοικοποιία μπορούν να χρονολογηθούν στον 4^ο ή στον 3^ο αι. π.Χ. Τα δύο οικοδομήματα είχαν λατρευτικό χαρακτήρα, μια υπόθεση που στηρίζεται – μεταξύ άλλων – και σε διάφορα ευρήματα, όπως ελληνιστική αναθηματική επιγραφή, ρωμαϊκή επιγραφή που αναφέρει τον Ασκληπιό, καθώς και θραύσμα μαρμάρινου γλυπτού, που, σύμφωνα με τον **Πέτρο Θέμελη**, ενδέχεται να είναι άγαλμα της Αφροδίτης, έργο του Μεσσήνιου γλύπτη **Δαμοφώντα**. Η λατρεία της Αφροδίτης στην Κύθνο επιβεβαιώθηκε από την εύρεση, κοντά στο λιμάνι, μικρής ενεπίγραφης βάσης των κλασικών χρόνων που αναφέρει το όνομα της θεάς.

Ιερό Απόλλωνος και Αρτέμιδας

Στο βορειότερο άκρο του Μεσαίου Πλάτωματος εντοπίστηκε το 2001 ακόμη ένα Ιερό. Κατά τις ανασκαφές από το 2002

μέχρι το 2006 βρέθηκαν πολυάριθμα αφιερώματα από τους αρχαίους ως τους ελληνοιστικούς χρόνους. Ο ναός οικοδομήθηκε πιθανώς στα πρώιμα αρχαϊκά χρόνια (7^{ος} αι. π.Χ.) Είναι κατασκευασμένος από σχιστόλιθο και πρέπει να ήταν δωρικού ρυθμού. Οι εξωτερικές του διαστάσεις είναι 14.65 X 8.65 μ. Πιθανότατα καταστράφηκε ξαφνικά από σεισμό.

Το άδυτο του ναού βρέθηκε αδιατάρακτο, με πολυάριθμα πολύτιμα αναθήματα στη θέση τους, χρονολογούμενα κυρίως στους αρχαίους χρόνους. Από τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους συνάγεται, ότι ο ναός ήταν ιερό αφιερωμένο στην Άρτεμη και στον Απόλλωνα.

Τόσο ο πλούτος και η ποικιλία όσο και η εξωτική προέλευση των ευρημάτων επιτρέπουν την αναθεώρηση της εικόνας της σχετικής φτώχειας, που μέχρι τώρα επικρατούσε για την Κύθνο. Βρέθηκε μεγάλος αριθμός από χρυσά, ασημένια, χάλκινα και οστέινα κοσμήματα όπως ενώτια

(σκουλαρίκια) δακτυλίδια, βραχιόλια, πόρπες, περόνες και περιάπτα (φυλαχτά) διαφόρων τύπων. Πολλά από αυτά είναι από ορεία κρύσταλλο, υαλόμαζα, φαγεντιανή, ημιπολύτιμους λίθους, ήλεκτρο (κεχριμπάρι) και κοράλλι. Το ιερό που ήρθε στο φως είχε αναμφίβολα σημαντική ακτινοβολία.

Θα μπορούσαμε να πούμε πολλά ακόμη για τις 16 αλλεπάλληλες ανασκαφικές περιόδους, που άρχισαν από το 2002 και εξακολουθούν να είναι σε εξέλιξη, σ' αυτό τον μοναχικό λόφο της Κύθνου που δεσπόζει στο Αιγαίο και στην περίφημη Κολώνα. Είναι ένα θαυμαστό χρονικό, με πλήθος πληροφοριών και συναρπαστικών φωτογραφιών για το μακρινό παρελθόν της αρχαίας πρωτεύουσας της Κύθνου. Ένα παρελθόν, που αξίζει ν' αναζητήσει κάθε φιλόλαλος αναγνώστης στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.

Στον λόφο του Βρυόκαστρου, ένα από τα πολλά πέτρινα αλωνάκια που υπάρχουν στην ύπαιθρο του νησιού. Στην περίμετρο του αλωνιού διακρίνονται οι «αντζούροι», οι μικρές όρθιες πλάκες.

Στον δρόμο προς την Κολώνα

Μετά την περιήγησή μας σ' ένα τμήμα της τειχιωμένης αρχαίας πόλης της Κύθνου, που εκτείνεται σε **285** στρέμματα,⁽¹¹⁾ χαμπλώνουμε προς την δυτική ακτογραμμή. Είναι μια πορεία συναρπαστική, ανάμεσα σε φράχτες, μάντρες, καλυβάρες και κελιά, αλωνάκια και χτιστές κυψέλες, στο πάνω τμήμα μιας ξερολιθιάς. Όλοι οι εκπρόσωποι της λίθινης, λαϊκής αρχιτεκτονικής της Κύθνου, είναι εδώ. Αμέτρητα είναι και τα όστρακα,⁽¹²⁾ κάθε μεγέθους και μορφής, που είναι κατάσπαρτα στο κακοτράχαλο έδαφος των πλαγιών του Βρυόκαστρου.

Βγαίνουμε από μια φαρδιά συρμάτινη πόρτα και παίρνουμε κατεύθυνση προς τον θαυματικό Ισθμό της Κολώνας. Είναι η αμμουδερή, στενώτατη λωρίδα γης, που συνδέει την ακτή της Κύθνου με την χερσόνησο του **Αγίου Λουκά**.

Στο βάθος του δυτικού ορίζοντα, στην νοτιή ευθεία πίσω από τον Άγιο Λουκά,

εξέχει ένας όγκος στεριάς. Είναι η βραχώδης, ακατοίκητη νησίδα του **Αγίου Γεωργίου**, γνωστή και ως «**Σαν Τζώρτζη**».⁽¹³⁾

Ομαλό και ξεκούραστο το μονοπάτι μας, μοσχοβολάει θυμάρι. Λίγο χαμπλότερα αποκαλύπτεται η αρχοντική κάτοψη του όρμου της «**Απόκρουσης**».

14:30 Δύο ώρες μετά την αρχή της πεζοπορίας μας – και με πολλές ενδιάμεσες στάσεις – έχουμε διανύσει απόσταση **2.800 μ.** Ήδη εγκαταλείπουμε τις πλαγιές του Βρυόκαστρου και τα βήματά μας βυθίζονται στην αμμουδιά της Απόκρουσης. Είναι μια υπέροχη παραλία, ελάχιστα εκτεθειμένη μόνον στον γαρμπή. Εκείνο, ωστόσο, το χαρακτηριστικό που κάνει την Απόκρουση μοναδική είναι τα πελώρια, αρμυρικά. Αραδιασμένα το ένα δίπλα στο άλλο, θυμίζουν αιωνόβιους γίγαντες, που με τις ρίζες και τους ρυτιδιασμένους τους κορμούς, παρέχουν μια μόνιμη προστασία στην αμμουδιά από τα κύματα του γαρμπή.

Παραλία «Απόκρουσης». Μικρή στάση στην σκιά του «Μαθουσάλα των Αρμυρικών», του πιο γέρικου και γιγάντιου αρμυρικού της Κύθνου και πιθανότατα της Ελλάδας.

Ελκυστικά νερά και αμμουδιά στην παραλία της Απόκρουσης, ιδανικός κολυμπητικός τόπος για όλη την οικογένεια.

Ανάμεσα σ' όλα τα αρμυρίκια ξεχωρίζει ένα με πέντε χοντρά κλαδιά, που υψώνονται με κυκλική διάταξη από τον κεντρικό, ογκώδη κορμό. Είναι, αναμφίβολα, το πιο γέρικο αρμυρίκι που έχουμε συναντήσει ποτέ και δικαιοματικά κερδίζει το προσωνύμιο «**Ο Μαθουσάλας των αρμυρικιών**».⁽¹⁴⁾

Η διάσημη Κολώνα

Μετά την παραλία της Απόκρουσης παίρνουμε τον χωματόδρομο που τερματίζει στην Κολώνα. Ένα ανηφοράκι μας βγάζει 50 περίπου μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Αφήνουμε δεξιά μας την καμπύλη του δρόμου και

(11) Σ' αυτή την έκταση συμπεριλαμβάνεται και η μικροσκοπική νησίδα «Βρυνησιάκι», μερικά μόλις μέτρα έξω από τον όρμο Μανδράκι. Όπως προέκυψε από τις υποβρύχιες έρευνες, η νησίδα κατά την αρχαιότητα ήταν συνδεδεμένη με την ακτή, η ανύψωση όμως της θάλασσας κατά 2 - 2.5 μέτρα είχε ως αποτέλεσμα την αποκοπή της νησίδας απ' την στεριά.

(12) Τα «όστρακα» είναι κομμάτια από πήλινα αντικείμενα, κυρίως από αγγεία ή κεραμίδι, που είναι κατάλοιπα αρχαίου πολιτισμού.

(13) Η νησίδα απέχει 12 μίλια νότια του Σουνίου, έχει έκταση 4,3 τετ. χιλιόμετρα και ανήκει σε υδραϊκή οικογένεια. Στις άγονες ράχες του νησιού έχουν εγκατασταθεί πρόσφατα 23 ανεμογεννήτριες, συνολικής ισχύος 73.2 MW, που μπορούν να καλύψουν τις ετήσιες ενεργειακές ανάγκες 40.000 νοικοκυριών της Αθήνας, με εξοικονόμηση 60.000 τόνων πετρελαίου ετησίως.

(14) Σύμφωνα με την Βίβλο, ο Μαθουσάλας υπήρξε ο μακροβιότερος άνθρωπος, με ηλικία που έφτασε τα 969 χρόνια.

Ο πασίγνωστος δίδυμος όρμος της Κολώνας. Την θερινή περίοδο αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους προορισμούς του Αιγαίου για σκάφη και επισκέπτες.

κατηφορίζουμε ένα πολύ συντομότερο αλλά αρκετά απότομο μονοπάτι, με ενδιάμεσα πέτρινα σκαλοπάτια και τμήματα χοντροφτιαγμένου καλντεριμιού.

Βγαίνουμε σε ομαλό χωματόδρομο, στο επίπεδο της θάλασσας. Στάνη, αγροτική κατοικία και κελιά, γιδοπρόβατα, σχόνοι, πικροδάφνες και λυγαριές. Παράλληλα με τον δρόμο η «**Φυκιάδα**», η πανέμορφη παραλία ανατολικά της Χερσονήσου του Αγίου Λουκά. Μικρό ανηφοράκι, ανοίγουμε μια ζόρικη σιδηρόπορτα και θαυμάζουμε το γεωλογικό φαινόμενο του αμμουδερού ισθμού, που μόλις εξέχει μερικές δεκάδες εκατοστά από την επιφάνεια του νερού.

Με μήκος **150** περίπου μέτρων και ελάχιστο πλάτος **25 - 30** μέτρων, ο ισθμός παρεμβάλλεται ανάμεσα στην Κυθνιακή ακτή και την χερσόνησο του Αγίου Λουκά και διαμορφώνει δύο αμμουδερές παραλίες απaráμιλλης ωραιότητας: την **Κολώνα** στα δυτικά και την **Φυκιάδα**

στ' ανατολικά. Είναι μια εικόνα μαγική η οποία θυμίζει σε μικρογραφία το **Πρασονήσι** της Ρόδου. Οι πυθμένες των δύο παραλιών είναι ρηχόι και αμμουδεροί, με νερά πρασινογάλαζα, απόλυτα διαυγή. Στις αρχές Φεβρουαρίου, τούτη την πλιόλουστη, μεσημεριάτικη ώρα, δεν αποτολμάμε μια γενναία βουτιά. Την αναβάλλουμε για την επόμενη φορά.

15:30'. Από το νότιο άκρο του Ισθμού ανηφορίζουμε το μονοπάτι για τον Άγιο Λουκά. Σ' ένα 10λεπτο βρισκόμαστε στο εκκλησάκι, σε υψόμετρο **45** μέτρων και σε απόσταση **6** χιλιομέτρων από την αρχή της διαδρομής. Η θέα είναι, απλά, μοναδική. Καμιά περιγραφή, όσο παραστατική και αν είναι, δεν μπορεί να αποδώσει την αρμονία της φύσης, την γαλήνη του τοπίου, την αψεγάδιαστη συμμετρία του αμμουδερού ισθμού στο μέσον των δύο παραλιών. Απομένουμε ν' αγναντεύουμε και να ρεμβάζουμε, με την σκέψη μας να κάνει άλματα μερικών μηνών, σε ώρες

καλοκαιριού και ξηνοιασιάς.

16:00'. Καθώς οι πρώτες σκιές του δειλινού εμφανίζονται στα ακύμαντα νερά, ξεκινάμε να ολοκληρώσουμε, στο φως της μέρας, τη διαδρομή της επιστροφής. Τούτη τη φορά αποφεύγουμε το Βρυόκαστρο. Μετά την παραλία της Απόκρουσης παίρνουμε ένα ομαλό και ξεκούραστο μονοπάτι, που διασχίζει την πανέμορφη, κοιλάδα της Απόκρουσης. Σε διάστημα μόλις **1 ώρας και 10 λεπτών** φτάνουμε από τον Άγιο Λουκά ως την **Διασέλλα**, την αφετηρία της πρωινής μας διαδρομής. Είναι μια απόσταση **4.150** μέτρων, αρκετά συντομότερη από τα **6 χλμ.** της μετάβασής μας στην Κολώνα.

Τσικνοπέμπτη στην Δρυοπίδα

Μετά το πολύωρο οδοιπορικό μας, η φυσιολογική εξέλιξη θα ήταν η επιστροφή και ξεκούρασή μας στον Μέριχα. Ωστόσο, ο Γιώργος έχει ήδη φροντίσει να οξύνει την περιέργειά μας σχετικά με τις

ιδιαίτερες στιγμές, που μπορεί να ζήσει ένας επισκέπτης την αποψινή βραδιά της Τσικνοπέμπτης στην Δρυοπίδα.

Με 300 περίπου κατοίκους, η **Δρυοπίδα** είναι ο τρίτος μεγαλύτερος – μετά την Χώρα και τον Μέριχα – οικισμός της Κύθου. Είναι χτισμένη σε υψόμετρο **190** μέτρων, σε κεντρικό σημείο της ενδοχώρας, αθέατο από την θάλασσα.

Παλιά ονομαζόταν **«Χωριό»** ή **«Σύλλακας»**, στα χρόνια του Όθωνα όμως ο τόπος ανέκτησε την παλιά του ονομασία που ήταν **«Δρυοπίς»**, από την αρχαία φυλή των Δρυόπων.

Αυτό που κάνει την Δρυοπίδα να ξεχωρίζει από την πλειονότητα των Κυκλαδίτικων οικισμών είναι τα κτίσματά της, στεγασμένα τα περισσότερα όχι με το τυπικό κυκλαδίτικο δώμα αλλά με κεραμοσκεπή. Αυτό οφείλεται στην κεραμική τέχνη, που άλλοτε ήταν ανεπτυγμένη στην Δρυοπίδα. Παρατηρώντας, λοιπόν, την κάτοψη της Δρυοπίδας από τον λόφο με τους ανεμόμυλους, στα νότια του χωριού,

Το ξωκκλήσι του Αγίου Λουκά, στην κορυφή της ομώνυμης χερσονήσου πάνω απ' την Κολώνα.

Ταϊκονόπημπη στην Δρυοπίδα. Αυθεντικοί οργανοπαίκτες συντηρούν σε υψηλό επίπεδο το κέφι των συμμετεχόντων στον εορτασμό του εθίμου.

έχουμε την αίσθηση ότι αντικρύζουμε έναν ορεινό, παραδοσιακό οικισμό.

Καθώς ανάβουν τα πρώτα φώτα, χανόμαστε στα στενά, λαβυρινθώδη δρομάκια του χωριού. Πριν περάσουν δύο –τρία λεπτά, νιώθουμε να πλανάται στην ατμόσφαιρα μια γνώριμη οσμή.

-Υπάρχει καμιά υπαίθρια ψησταριά; ρωτάμε τον Γιώργο.

-Ψησταριά του δρόμου, από τις πιο αυθεντικές, απαντάει ο φίλος μας. Φτάσαμε σχεδόν. Το αντιλαμβανόμαστε στο επόμενο στενό, που φιλοξενεί μια τεράστια ψησταριά. Εκεί πάνω αναρίθμητα σουβλάκια ροδοψήνονται στα κάρβουνα, αναδίδοντας ένα πυκνό σύννεφο από τσίκνα, πολύ γαργαλιστική. Δεν θα μπορούσαμε να φανταστούμε αυθεντικότερο τσίκνισμα απ' αυτό. Που, βέβαια, συνοδεύεται από άφθονο κρασί.

Με κόπο ανοίγουμε δρόμο και φτάνουμε σ' ένα τρίστρατο, που με ανάλογη σμίκρυνση θα μπορούσε να θεωρηθεί μια

λιλιπούτεια πλατειούλα.

-Γιατί τόσος κόσμος εδώ; ρωτάμε τον Γιώργο.

-Γιατί όπου να 'ναι φτάνουν τα όργανα και θ' αρχίσουν οι χοροί.

Αναζητάμε εναγωνίως ένα υπερυψωμένο σημείο, για καλύτερη ορατότητα. Εντοπίζουμε μια στενή πέτρινη σκαλίτσα, ανάμεσα σε δύο σπίτια.

Ξαφνικά αισθανόμαστε προνομιούχοι, από το τελευταίο σκαλοπάτι εποπτεύουμε τα πάντα. Να τα λαούτα και το βιολί, που συνοδεύονται από άντρες και γυναίκες, με παραδοσιακά τραγούδια και φορεσιές. Αργότερα καταφθάνει μια ταμπούρα, που προσθέτει τον χαρακτηριστικό της ήχο, σ' αυτούς των λαούτων και του βιολιού. Όλοι λικνίζονται στον ρυθμό της μουσικής, την παράσταση όμως κλέβουν τα κορίτσια της Δρυοπίδας, πανέμορφα, με παραδοσιακές φορεσιές και αστείρευτη ζωντάνια στον χορό.

Από το «θεωρείο» μας παρακολουθούμε γοπετευμένοι τούτο το γνήσιο λαϊκό ξεφά-

Τα κορίτσια της Δρυοπίδας, με τις παραδοσιακές τους φορεσιές, προσέρχονται για να χορέψουν στον ήχο της μουσικής. Απαραίτητο συμπλήρωμα της Τσικνοπέμπτης είναι βέβαια, τα εκατοντάδες σουβλάκια που ψήνονται στις υπαίθριες ψησταριές.

ντωμα της Τσικνοπέμπτης στην Δρυοπίδα. Όταν, πολλή ώρα μετά, αποφασίζουμε ν' αποχωρήσουμε, εξακολουθεί να 'ρχεται κόσμος και τα σουβλάκια στα κάρβουνα δεν λένε να τελειώσουν.

Και του χρόνου, γυναίκες και άντρες της Δρυοπίδας! *Να' στε αισιόδοξοι και γεροί, για να ξορκίζετε με κρασάκι, τραγούδια και χορούς την κακοδαιμονία που έχει κυριεύσει, απ' άκρη σ' άκρη, τούτη την χώρα.*

Χώρα, περιπλάνηση στα στενά

— ημερώνει ένα μισοσκότεινο πρωινό
— με βοριαδάκι και συννεφιά, γρήγορα όμως ξανοίγει ο καιρός.

-Το πρόγραμμα σήμερα είναι πολύ απαιτητικό, λέει ο Γιώργος, θα βρεθούμε σε πολλά και διαφορετικά σημεία του νησιού. Προτίνω να ξεκινήσουμε με μια χαλαρή περιήγηση στην Χώρα.

Παραδοσιακό πιταρό και σπανακόπιτα, καφεδάκι και βγαίνουμε βόρεια του Μέρικα με κατεύθυνση προς την Χώρα.

Καλός ασφαλτόδρομος, τοπίο ευχάριστο με εναλλασσόμενο ανάγλυφο, θεαματικές ξερολιθιές, λευκά ξωκκλήσια και κελιά. Μια πρώιμη άνοιξη, λουλουδιασμένη και ζεστή, μας συντροφεύει στην ωραία διαδρομή.

7 χιλιόμετρα μετά τον Μέρικα, φτάνουμε στην πλατειούλα, μπροστά στο Δημαρχείο της Χώρας. Τούτη την πρωινή, εργάσιμη ώρα, ο χώρος στάθμευσης είναι κατειλημμένος ασφυκτικά. Κάθε προσπάθεια να βρούμε μια θέση, αποβαίνει μάταιη. Τη στιγμή που ετοιμαζόμαστε ν' αποχωρήσουμε, μας βλέπει ένας ψαράς, που πουλάει στο φορτηγάκι του φρέσκο μαριδάκι και γοπάκι.

-Ελάτε στη θέση μου, βρε παιδιά. Εγώ σε λίγη ώρα θα φύγω απ' το χωριό.

Χτισμένη σε υψόμετρο **150** μέτρων η Χώρα, ή «**Μεσαριά**», καταλαμβάνει ένα μακρόστενο οροπέδιο στον κεντρικό κορμό, προς τα βόρεια του νησιού. Τον 16^ο αιώνα, μετά την καταστροφή της παλιάς πρωτεύουσας άρχισε η μετοίκηση των

Γραφικό, θολοσκέπαστο στενάκι, το γνωστό «καταστέι». (δεξιά)

Μικροσκοπική πλατεία, καλυμμένη από πυκνή κρεβατίνα μπουκαμβίλιας.

Στον υπαίθριο χώρο του «Καθολικού» υπάρχουν πολλά και αξιόλογα αρχιτεκτονικά μέλη παλαιότερων εποχών, που έχουν βρεθεί σε διάφορα σημεία του νησιού. Ανάμεσά τους και ένας ανάγλυφος Δικέφαλος Αετός.

Χαρακτηριστικό στενό της Χώρας, μια εικόνα κυκλαδίτικη, απολύτως αυθεντική.

περισσότερων κατοίκων εδώ όπου, με την πάροδο του χρόνου, δημιουργήθηκε η πρωτεύουσα του νησιού.

Η περιήγησή μας στην Χώρα μεταβάλλεται σε μια συναρπαστική περιπλάνηση, που ξεκινάει από την επιβλητική εκκλησία της **Αγίας Τριάδας**, Μητρόπολης της Χώρας. Αμέσως πιο κάτω βρίσκεται το «**Καθολικό**», όπου γινόταν άλλοτε συλλειτουργία Ορθοδόξων - Καθολικών. Ο υπαίθριος χώρος είναι κατάσπαρτος από αρχιτεκτονικά μέλη παλαιότερων επο-

χών, που βρέθηκαν σε διάφορα σημεία του νησιού. Ανάμεσά τους διακρίνουμε ένα μαρμάρινο ρωμαϊκό αντίγραφο καθυμένου ανδρός, σπασμένους κίονες και βάσεις κίωνων, μεγάλο κιονόκρανο, ανάγλυφο δικέφαλο αετό, επιγραφές ελληνιστικές και ρωμαϊκές.

Πολύ κοντά βρίσκεται η μικρότερη εκκλησία της **Παναγίας του Κάστρου**. Από μπροστά της περνάει πλακόστρωτο δρομάκι με διάφορα μαγαζάκια: φούρνο, καφέ, εργαστήριο παραδοσιακών γλυ-

Η Φλώρα Βασάλου, αυτοδίδακτη ζωγράφος της Χώρας, που αξιοποιεί το ταλέντο της διακοσμώντας με εξαιρετικά θέματα, τους εξωτερικούς χώρους και τοίχους της γειτονιάς της.

κών. Γλάστρες με λουλουδία στις σκάλες και κάθετα δρομάκια πολύ στενά συμπληρώνουν τον κυκλαδίτικο χαρακτήρα της Χώρας. Πολύ γραφικό είναι το Καφέ «**Αμορούλα**», με ξυλόσομπα, που τούτη την ώρα είναι αναμμένη.

Το δρομάκι μας συνεχίζει στον ναό του **Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου**. Η μικροσκοπική πλατεία είναι σκεπασμένη από κρεβατίνα που δημιουργούν τα πολύπλοκα κλαδιά μιας πελώριας μπουκαμβίλιας. Βαδίζουμε αργά, απολαυστικά, οι εικόνες εναλλάσσονται διαρκώς: πλατεία με την ογκώδη εκκλησία του **Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου**, Λαογραφικό Μουσείο, ένα σκεπαστό σοκάκι που στην κυθινιώτικη διάλεκτο λέγεται «**καταστέι**», δαιδαλώδεις διακλαδώσεις στενών, ένα παμπάλαιο ερειπωμένο σπίτι, που δηλώνει ότι «**πωλείται**» (ποιος, αλήθεια να το πάρει!). «**Πλατεία Ανεμομύλων**» με την εκκλησία του Χριστού, στρίβουμε αριστερά, μπροστά μας μια άλλη, πολύ ιδιαίτερη εκκλησούλα, η **Πα-**

ναγία «Χρυσοπής». Η ιδιαιτερότητά της έγκειται στους εξωτερικούς τοίχους, που είναι διακοσμημένοι με θέματα από παραδοσιακά κυκλαδίτικα τοπία και χωριά, βαρκούλες με λευκό πανί, αλλά και μια μεγάλη ποικιλία λουλουδιών με ζωηρούς χρωματισμούς. Το πιο εκπληκτικό είναι, ότι όλη αυτή η απρόσμενη έκρηξη χρωμάτων και θεμάτων επεκτείνεται, εκτός από την εκκλησούλα και στα περισσότερα σπίτια της γειτονιάς. Είναι η γειτονιά της **Φλώρας Βασάλου**, μιας αυτοδίδακτης τοπικής ζωγράφου, που μόλις τα τέσσερα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να ζωγραφίζει. Από τότε έχει μεταμορφώσει αυτό το οικιστικό κομμάτι της Χώρας σε μια γειτονιά πολύχρωμη, χαρωπή και πολύ γοητευτική.

Εξίσου γοητευτικό είναι και το σπιτικό της Φλώρας, που έχει μετατραπεί σε μια υπέροχη γκαλερί. Εκεί μας καλοδέχεται η οικοδέσποινα, μας κερνάει και μας μιλάει για την μεγάλη – όψιμη – αγάπη της, την ζωγραφική.

(15) Οι καλλιτεχνικές πινακίδες, διάσπαρτες σε στρατηγικά σημεία ης Χώρας, οφείλονται σε πρωτοβουλία του «Πολιτιστικού Συλλόγου Χώρας Κύθνου».

Πριν μας αποχαιρετήσει, δεν παραλείπει να μας χαρίσει δύο πανέμορφα γυάλινα, ζωγραφισμένα από το χέρι της, μπουκαλάκια.

Κατηφορίζουμε το τόσο αισιόδοξο «**Στενό της Φλώρας**» και, κοντά στην εκκλησία της Αγίας Τριάδας, συναντάμε ένα σπίτι με χρονολογία **1892**.

Στο οπτικό μας πεδίο κυριαρχεί ήδη η εντυπωσιακή εκκλησία του **Αγίου Σάββα**. Μια επιγραφή αναφέρει την χρονολογία οικοδόμησης: **ΑΧΙΓ' (1613)**. Υπάρχει επίσης και το οικόσημο του Ενετού μονάρχη **Α. Γοζαδίνι**, η δυναστεία των οποίων διήρκεσε στην Κύθνο από το 1337 ως το 1617. Κάτω από την εκκλησία του Αγίου Σάββα βρίσκεται η παραλληλόγραμμη πλακόστρωτη πλατεία της «**ΕΛΛΗΝΟΟΥΚΡΑΝΙΚΗΣ ΦΙΛΙΑΣ**». Τον 17^ο αιώνα, ένα μέλος της οικογένειας Γοζαδίνων πήγε στην Ουκρανία, διέδωσε στον τοπικό πληθυσμό τον Χριστιανισμό, αγιοποιήθηκε και έλαβε το όνομα

Ιγνάτιος. Το 2015 ένα τμήμα των οστών του μεταφέρθηκε στην εκκλησία του Αγίου Σάββα. Η αδελφοποίηση Κύθνου και **Μαριούπολης** Ουκρανίας πραγματοποιήθηκε το 2015 και έκτοτε γιορτάζεται κάθε 1^η Οκτωβρίου. Μια καλαίσθητη πινακίδα ⁽¹⁵⁾ μας πληροφορεί, ότι η διπλανή εκκλησία είναι του Ταξιάρχη.

Στην Χώρα κυλάει υπέροχα ο χρόνος του πρωινού, μπροστά μας, ωστόσο, υπάρχει ένας νέος συναρπαστικός προορισμός: το **Κάστρο της Ωριάς**.

Το θεαματικό Κάστρο της Ωριάς

Από την Χώρα κατευθυνόμαστε βόρεια προς Λουτρά. Μετά από μερικά λεπτά ευχάριστης διαδρομής συναντάμε, πριν από τα Λουτρά, έναν στενό ασφαλτόδρομο στ' αριστερά. Ανηφορίζουμε και στα δύο περίπου χιλιόμετρα, παίρνουμε στ' αριστερά μας έναν χωματόδρομο κατάλληλο για 4Χ4. Η χωματίνη διαδρομή

Η υπέροχα ζωγραφισμένη «Γειτονιά της Φλώρας» χαρίζει σε ντόπιους και επισκέπτες, μια νότα αισιοδοξίας και υψηλής αισθητικής.

Ένα ελκωειδές ανηφορικό καλντερίμι μας οδηγεί από την Δ. πλευρά στο υψίπεδο του Κάστρου.

διαρκεί ένα χιλιόμετρο. Αφήνουμε το αυτοκίνητο κοντά στο ξωκκλήσι του **Αγίου Φιλίππου**, σε υψόμετρο **195** μέτρων.

11:20'. Ξεκινάμε με κατεύθυνση Δ-ΒΔ περνώντας δίπλα από αγροτική κατοικία. Ήδη αποκαλύπτεται ο βραχώδης, απότομος λόφος, στην κορυφή του οποίου προεξέχει εντυπωσιακά, πάνω από τον γαλάζιο πελαγίσιο ορίζοντα, το **Κάστρο της Ωριάς**.

Με κατεύθυνση ΒΔ βρίσκουμε ένα ανεπαίσθητο μονοπάτι, περνάμε μια σιδερένια πορτούλα και, χωρίς εμφανή σήμανση, ακολουθούμε μια ήπια κατηφορική διαδρομή λοξά αριστερά. Στα δεξιά μας, ορθώνεται ένα μεγάλο βράχινο συγκρότημα, στα ριζά του οποίου υπάρχει ένα κελί. Στην ουσία τραβερσάρουμε την Β – ΒΑ πλαγιά μιας ευρύτατης χαράδρας η

κοίτη της οποίας καταλήγει στην παραλία «**Γιαλούδι**».

11:45'. **25** λεπτά μετά την αναχώρησή μας φτάνουμε στην βάση του πελώριου βράχου πάνω στον οποίο αρχίζει η καφετιά τοιχοποιία του Κάστρου. Εδώ το υψόμετρο είναι **190** μέτρα, σχεδόν ίσο με το υψόμετρο της αφετηρίας της διαδρομής. Το Κάστρο του **Κατακέφαλου** ή της **Ωριάς**, υπήρξε η μεσαιωνική πρωτεύουσα του νησιού, από τον **7^ο μ.Χ.** αιώνα, μέχρι τον **16^ο** αιώνα. ⁽¹⁶⁾ Κατά τον Μεσαίωνα η ονομασία του ήταν **Κάστρο της Θερμιάς**, αφού Θερμιά ήταν η παλιά ονομασία της Κύθνου λόγω των ιαματικών λουτρών.

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του «Κατοστρόλογου», το Κάστρο της Ωριάς ήταν η έδρα της φεουδαρχικής οικογένειας των

(16) Σύμφωνα με τον Α, Μαζαράκη – Αινιάν, το Κάστρο φαίνεται πως ήταν ήδη κατοικημένο από την Μυκηναϊκή εποχή.

Διαφορετικές όψεις του Κάστρου της Ωριάς. Κοινό χαρακτηριστικό μια συνολική αίσθηση ερείπωσης, που επικρατεί παντού.

Λίγο χαμηλότερα από την κορυφή του λόφου ξεχωρίζει η εκκλησία της Αγίας Ελεούσας η «Κεραλεούσας», το μοναδικό ασβεστοχρισμένο κτίσμα –μαζί με το Κελαρικό– στο Κάστρο της Ωριάς.

Γοζαδίνων (Gozzadini) οι οποίοι κυριάρχησαν στο νησί από το 1337 ως το 1617, ως υποτελείς του Ενετικού Δουκάτου της Νάξου. Το κάστρο καταστράφηκε από τον διαβόητο τούρκο πειρατή **Χαΐρρεντίν Μπαρμπάροσσα** το **1537**. Η οριστική εγκατάλειψή του συνετελέσθη γύρω στα 1570, όταν οι Φράγκοι μετέφεραν τις κατοικίες τους στην Μεσσαριά, την Χώρα δηλαδή, που έγινε η νέα πρωτεύουσα του νησιού.

Με πέτρινο μονοπάτι και σκαλοπάτια φτάνουμε σε 3 λεπτά σε επίπεδο πλάτωμα, κοντά στην είσοδο του Κάστρου. 20 μέτρα βορειότερα, μια ιλιγγιώδης ορθοπλαγιά καταλήγει στον βραχώδη ορμίσκο του «**Σκλάβου**».

Από την πύλη εισχωρούμε στο εσωτερικό της τειχισμένης καστροπολιτείας, η συνολική έκταση της οποίας φτάνει τα **10,5** στρέμματα. Σ' όλη την Ν – ΝΔ πλευρά ο οχυρωματικός περίβολος έχει

υποστεί εκτεταμένες καταστροφές. Να και τα απομεινάρια μικροσκοπικού ξωκκλησιού, χτισμένου με ξερολιθιά στα ριζά ενός βράχου.

Συνεχίζουμε την περιφερειακή διαδρομή εντός των τειχών με κατεύθυνση δυτική. Σκαλοπάτια μας οδηγούν στο υψηλότερο σημείο του κάστρου, σε υψόμετρο **240** μέτρων. Εδώ βρίσκεται το σπιτάκι του «**Κελαρικού**», όπου είναι αποθηκευμένα τα έπιπλα και σκεύη, που χρησιμοποιούνται για το πανηγύρι της **Αγίας Ελεούσας**, της «**Κεραλεούσας**». Η εκκλησούλα που είναι χτισμένη χαμηλότερα, μοιάζει με λευκή πινελιά ανάμεσα στα καφετιά κατάλοιπα κατοικιών, οχυρώσεων και λιθοσωρών. Μια πλειάδα νησιών διαγράφεται στο πελαγίσιο ορίζοντα. Ξεχωρίζουμε στα βόρεια την Τζια και πίσω της αχνά την νότια Εύβοια και ανατολικότερα την Γυάρο, την Άνδρο, την Τήνο και την Σύρο.

Περιπλανιόμαστε ανάμεσα στα ερείπια, με βήματα ασταθή πάνω στους άμορφους λιθωσσωρούς, που κάποτε ήταν δρομάκια, κατοικίες και εκκλησίες. Στο Δ - ΒΔ άκρο της πάλαι ποτέ μεσαιωνικής καστροπολιτείας ανακαλύπτουμε την μοναδική σωζόμενη όρθια εκκλησία, πιθανότατα της **Αγίας Τριάδας**. Διασώζονται ελάχιστα υπολείμματα τοιχογραφιών με ξεθωριασμένα χρώματα, που δεν αφήνουν κανένα περιθώριο αναγνώρισης των μορφών.

Να κι ένα ερειπωμένο κτίσμα, με δύο μαρμάρινους αρχαίους κίονες, ενσωματωμένους στις τοικοποιίες της βόρειας και νότιας πλευράς. Παραδίπλα επισημαίνουμε την παρουσία μιας δεξαμενής, με μισοκαλυμμένη την οπή της οροφής. Μεσημέρι πια, με ανάμεικτα συναισθή-

ματα, εγκαταλείπουμε το Κάστρο της Ωριάς. Κατευθυνόμαστε ήδη στα Λουτρά, τον βορειότερο οικισμό και λιμάνι της Κύθνου. Μ' ένα περιφερειακό δρομάκι προσεγγίζουμε το βόρειο τμήμα του όρμου. Εδώ μας εντυπωσιάζει η μεγάλη μεταλλική σκάλα φόρτωσης του σιδηρομεταλλεύματος με τους τρεις λιθόκτιστους πυλώνες. Σώζεται, επίσης, σε ερειπώδη μορφή ο Πύργος του τερματικού σταθμού εναέριου συστήματος μεταφοράς μεταλλεύματος. Η σκάλα φόρτωσης των Λουτρών θεωρείται από τις πιο καλοδιατηρημένες σκάλες του Αιγαίου. Εδώ μεταφερόταν το σιδηρομετάλλευμα από τα μεταλλεία του **«Κακόβουλου»**, δύο περίπου χιλιόμετρα δυτικά των Λουτρών. Η μεταφορά γινόταν με σιδηροτροχιές **«ντεκοβίλ»** ⁽¹⁷⁾ στον σταθμό της εναέ-

(17) Οι σιδηροτροχιές «Ντεκοβίλ» (Decauville) είναι τύπος σιδηροδρόμου με φορητά, επανασυναρμολογούμενα στοιχεία, που χρησιμοποιείται κυρίως σε ορυχεία και βιομηχανίες.

Αγναντεύοντας από τον αυχένα, στα ριζά του κάστρου, τον μικροσκοπικό ορμίσκο «Του Σκλάβου», στο τελείωμα μιας ιλιγγιώδους και απρόσιτης ορθοπλαγιάς.

Η περιδιάβαση ανάμεσα στους λιθωρούς του Κάστρου μας αποκαλύπτει ένα ερειπωμένο κτίσμα με εντοιχισμένο μαρμάρινο κιονίσκο.

Η μοναδική σωζόμενη - όρθια - εκκλησία είναι η θολοσκέπαστη της Αγίας Τριάδας, με δυσδιάκριτα κατάλοιπα τοιχογραφιών.

Η σκάλα φόρτωσης του σιδηρομεταλλεύματος στα Λουτρά, με τους λιθόκτιστους πυλώνες, θεωρείται από τις πιο καλοδιατηρημένες στο Αιγαίο.

ριας μεταφοράς και, μέσω της μεταλλικής σκάλας φόρτωσης, φορτωνόταν στα πλοία.

Το μεταλλείο στο Κακόβουλο είχε έκταση 10.000 περίπου στρεμμάτων. Η εκμετάλλευση ξεκίνησε το 1902 και διακόπηκε το 1940. Το εξορυσσόμενο σιδηρομετάλλευμα ήταν φτωχό, γι' αυτό γινόταν προσεκτική διαλογή, ώστε να επιτευχθεί η περιεκτικότητα 45% σε σίδηρο και 2,5% σε μαγγάνιο.

Με 80 περίπου μόνιμους κατοίκους, που ασχολούνται κυρίως με το ψάρεμα και τον τουρισμό, τα Λουτρά είναι ο τέταρτος σε πληθυσμό οικισμός του νησιού. Δύο χημικές αναλύσεις που έγιναν στα Λουτρά το 1830 και το 1833 έκαναν γνωστές τις θεραπευτικές ιδιότητες των πηγών τις οποίες επισκεπτόταν και το βασιλικό ζεύγος του **Όθωνα** και της **Αμαλίας**. Σ' αυτές τις θερμές πηγές οφειλόταν, άλλωστε, και η παλαιότερη ονομασία «Θερμιά»

του νησιού. Λειτουργεί μονάδα υδροθεραπευτηρίου με λουτήρες και υδρομασάζ που ανήκουν στον Ε.Ο.Τ.

Μεγάλο ενδιαφέρον, παρουσιάζουν οι δύο πηγές έξω από τις εγκαταστάσεις του Ε.Ο.Τ. που εκβάλλουν λίγο πιο κάτω, στα αβαθή θαλασσινά νερά. Εκεί είναι πολύ ευχάριστη εμπειρία να αισθάνεται κανείς στο σώμα του τον συνδυασμό των δροσερών νερών της θάλασσας, με τα θερμά νερά των πηγών. Οι θερμοκρασίες τους είναι αντίστοιχα 38 και 52° C. Δεν είναι τυχαίος ο ενθουσιασμός που δείχνει το χαριτωμένο κοριτσάκι από την Καλιφόρνια, που έχει βρεθεί αρχές Φεβρουαρίου στην Κύθνο και πλατσουρίζει σ' αυτά τα συναρπαστικά νερά.

Γραφικός οικισμός τα **Λουτρά**, με καλά προφυλαγμένες λιμενικές εγκαταστάσεις, κάποια παραδοσιακά σπίτια και ικανοποιητική τουριστική υποδομή. Δυστυχώς, οι εγκαταστάσεις του πάλαι ποτέ

Δίκτυα απλωμένα στην προκυμαία του αλιευτικού καταφυγίου των Λουτρών αλλά και κομμένη παραδοσιακή ψαρόβαρκα. Θύμα κάποιων κανονισμών και «κινήτρων» της Ε.Ε.

Θερμό ιαματικό νερό ρέει μέσα από το πέτρινο αυλάκι στον όρμο των Λουτρών (αριστερά). Στην αβαθή πισινούλα ένα κοριτσάκι από την Καλιφόρνια, απολαμβάνει στις αρχές Φεβρουαρίου τον χλιαρό συνδυασμό ιαματικών και θαλασσινών νερών

ακμάζοντας «Ξενία», έχουν σταματήσει από χρόνια να λειτουργούν. Το απομεινόμενο μας βρίσκει στο «**Σοφράνο**», να απολαμβάνουμε το τσιπουράκι μας αγναντεύοντας το λιμάνι.

Με κατεύθυνση προς τον νότο

Μετά τα τσίπουρα, συνεχίζουμε ακάθεκτοι την περιήγησή μας προς τα νότια του νησιού. Έξω από την Δρυοπίδα αρχίζει μια ωραία διαδρομή, ανάμεσα από διάσπαρτα ξωκκλήσια. Πολύ γρήγορα εγκαταλείπουμε το κεντρικό δίκτυο και κατευθυνόμαστε αριστερά προς την **Παναγία Κανάλα**. Ο κατηφορικός δρόμος μας οδηγεί, τρία χλμ. μετά, στον παραθαλάσσιο οικισμό. Στο ανατολικό άκρο του όρμου της **Μεγάλης Άμμου** βρίσκεται η διάσημη εκκλησία της Παναγίας Κανάλας, ένα από τα πιο δημοφιλή προσκυνήματα της Ορθοδοξίας στις Κυκλάδες. Εδώ φυλάσσεται η θεωρούμενη θαυμα-

τουργή εικόνα της Παναγίας, διαστάσεων 1 μέτρου X 0,80 εκ. Είναι έργο του περίφημου Κρητός αγιογράφου **Εμμανουήλ Σκορδίλη**, το έτος **1575**.

Σύμφωνα με την παράδοση, η εικόνα πήρε το όνομά της επειδή βρέθηκε από ψαράδες στο «κανάλι», το στενό δηλαδή, ανάμεσα στην Σέριφο και στην Κύθνο.

Φτάνουμε στην εκκλησία μ'έναν φαρδύ πλακόστρωτο δρόμο, που περνάει δίπλα από ένα πυκνό και πανέμορφο πευκοδάσος, το μοναδικό στην Κύθνο. Αμέσως μετά την εκκλησία υπάρχει μια ευρύχωρη, πλακόστρωτη πλατεία με κυπαρίσσια, που σχηματίζουν πυκνές ομπρέλλες με τα κλαδιά τους. Στο άκρο της βραχώδους ακτής είναι χτισμένο ένα ξωκκλήσι με το σπάνιο όνομα της **Αγίας Καλλιόπης**. Εξαιρετική προς τα νότια είναι η θέα της Σερίφου και ανατολικότερα, των ακατοίκητων νησίδων **Πιπέρι** και **Σερφοπούλα**.

Επιστρέφουμε στο κεντρικό οδικό δίκτυο και συνεχίζουμε για τον **Άγιο Δημήτριο**.

Το καμπαναριό της Παναγίας Κανάλας προβάλλει ανάμεσα από το καταπράσινο πευκοδάσος, το μοναδικό που υπάρχει στην Κύθνο.

Προβάλλει σε περίοπτη θέση η Παναγία η «**Στρατηλάτισσα**» ή «**Στρατολάτισσα**». Είναι μια όμορφη εκκλησία με δύο κλίτη και τρούλλο, ενώ η αγία τράπεζα στηρίζεται πάνω σε αρχαίο κίονα.

Η διαδρομή συνεχίζεται με κατηφορίες και μεγάλες ευθείες. Πάμπολλες διακλαδώσεις με χωμάτινους ή στενούς ασφαλτόδρομους, καταλήγουν με δαιδαλώδεις διαδρομές και στροφές, σε κάποιες από τις αναρίθμητες παραλίες της ανατολικής και δυτικής ακτογραμμής.

-Θα χρειάζομασταν μέρες και μέρες, έστω και

αζόμενα δωμάτια. Στην σύντομη περασιά μας δεν συναντάμε ψυχή.

Με την επιστροφή μας στον Μέρικα η νύχτα έχει πέσει σκοτεινή. Ένα πελώριο μαύρο σύννεφο έχει καλύψει απ' άκρη σ' άκρη τον θόλο του ουρανού. Καθώς ανεβαίνουμε τα τελευταία σκαλοπάτια ως το δωμάτιο, μας προλαβαίνει μια θυμωμένη ριπή ανέμου, αψευδής προάγγελος της βροχής. Μιας βροχής που ξεσπάει με βιαιότητα φοβερή. Παρακολουθούμε από τα παράθυρα τις εκτυφλωτικές αστραπές που λογχίζουν τον ανταριασμένο πελα-

Ο θεματικός όρμος του Αγίου Ιωάννη, με αλληπάλληλους ορμίσκους και μικρές χερσονήσους, σε μια από τις οποίες δεσπόζει το λευκό ξωκκλήσι του Αγίου Ιωάννη του Ελεήμονος.

για να προσεγγίσουμε αυτές τις πολύπλοκες, διαδοχικές παραλίες, λέει ο Γιώργος. Ούτε και οι ντόπιοι δεν τις ξέρουν όλες.

Στο τέλος της διαδρομής μας βρίσκεται ο «**Άγιος Δημήτριος**», ο νοτιότερος και πιο απόμακρος οικισμός της Κύθνου. Είναι τόπος καθαρά παραθεριστικός, με αμμουδερή παραλία, αμφιθεατρικά χτισμένα σπίτια, και μερικά ταβερνάκια και ενοικι-

γίσιο ορίζοντα, αναμένοντας κάθε φορά, στα δευτερόλεπτα που μεσολαμβάν, τον εκκωφαντικό κρότο της βροντής. Είναι μια καταιγίδα μεγαλειώδης, απολαυστική στην αγριότητά της αλλά μόνον για τους ασφαλείς παρατηρητές της στεριάς. Κανένας άνθρωπος της θάλασσας δεν θα ευχόταν τούτη την ώρα να βρισκόταν στ' ανοιχτά...

Στα σκεπασμένα «Πλεισταριά του Μαθά», όπου άλλοτε έπλεναν τα ρούχα οι γυναίκες της Δρυοπίδας. Στο γραφικό ξωκκλήσι της Παναγιάς του Μαθά (αριστερά)

Βαδίζοντας από την Δρυοπίδα ως την Κανάλα

Μας παίρνει ο ύπνος με τον ήχο της βροχής, που πρέπει να έπεφτε ασταμάτητα όλη νύχτα. Δεν εξηγείται αλλιώς η απροσπέλαστη – από οχήματα και ανθρώπους – λίμνη νερού, που αποκαλύφθηκε με το φως της μέρας στον κεντρικό δρόμο του λιμανιού. Σε κάποιες τέτοιες ακραίες – και ευτυχώς σπάνιες – πλημμυρικές καταστάσεις αποδεικνύεται η πρακτική χρησιμότητα της μεγάλης τοξωτής γέφυρας, που έχει κατασκευαστεί στον παραθαλάσσιο δρόμο του οικισμού. Με βαρεία συννεφιά ανηφορίζουμε για την Δρυοπίδα. Ευελπιστούμε να ολοκληρώσουμε μια μεγάλη πεζοπορική διαδρομή από την Δρυοπίδα ως την Κανάλα. Αφήνουμε το αυτοκίνητό μας μπροστά στο πρατήριο βενζίνης, στην ανατολική έξοδο του χωριού, στον δρόμο προς την Χώρα.

09:30. Ξεκινάμε με αέρα δυνατό, γη και χόρτα μουσκεμένα απ'τη βροχή, πέτρες πολύ ολισθηρές. Η εμφάνιση του ήλιου, ωστόσο, έστω και αναιμικού ανάμεσα απ'τα σύννεφα, μας γεμίζει με αισιοδοξία για την συνέχεια της μέρας. Σ'ένα 5λεπτο, ο συρμός στον οποίο βαδίζουμε, διακλαδίζεται.

-Η αριστερή διακλάδωση καταλήγει στις Λεύκες, στον αυριανό μας προορισμό λέει ο Γιώργος. Εμείς σήμερα, θα κατευθυνθούμε δεξιά, προς Παναγία Κανάλα.

Η πορεία μας συνεχίζεται ελαφρά κατηφορική, μέσα σε αναρίθμητες «σκάλες» και ξερολιθιές. Πού και πού προβάλλουν σιδερένιες ράγες, απ'τις παλιές γραμμές «ντεκοβίλ» των μεταλλείων. Κάποιες απ'αυτές έχουν χρησιμοποιηθεί για την στήριξη της σκεπής ενός κελιού.

Στο χορταριασμένο έδαφος συναντάμε τμήμα χοντροφτιαγμένου καλντεριμιού. Στην αντικρινή ρεματιά παρατηρούμε καλοφτιαγμένα κελιά, ένα καμίνι, ανθι-

Κατηφορίζοντας στον «συρμό» προς το Καλό λιβάδι. Στην άκρη της μικρής χερσονήσου διακρίνεται η Παναγία η Καλολιβαδιανή.

Ο Γιώργος Βαδιούλης, ως ευλαβής νησιώτης, ανάβει το καντηλάκι στην Παναγία του Μαθά. (δεξιά)

σμένες αμυγδαλιές, καθώς και την μεγαλύτερη συγκέντρωση ελιόδεντρων, που έχουμε συναντήσει στο νησί. Χαμηλά αριστερά εμφανίζονται οι «**Λεύκες**».

09:50. Φτάνουμε στην «**Παναγία του Μαθά**», γραφικό εκκλησάκι, με πηγή νερού και σκεπαστά πλυσταρεία. Είναι τα λεγόμενα «**Πλυσταρεία του Μαθά**», που χρησιμοποιούσαν για το πλύσιμο των ρούχων οι γυναίκες της Δρυοπίδας. Μικρή στάση και ο Γιώργος ανάβει το καντηλάκι της Παναγίας. Πάνω από την εκκλησούλα εντοπίζουμε πεσμένη μέσα στα χόρτα, μια ξύλινη πινακίδα, που δείχνει πίσω προς Λεύκες και μπροστά προς Καλολιβάδι και Κανάλα. Εδώ έχουμε δύο δυνατότητες: ή ν' ακολουθήσουμε την δεξιά διακλάδωση που συναντάει αρχικά στενό ασφαλτόδρομο και συνεχίζει νότια προς Καλολιβάδι, ή να επιλέξουμε στην ευθεία, μια παράλληλη διαδρομή προς Καλολιβάδι. Επιλέγουμε την δεύτερη διαδρομή. Απέναντί μας προβάλλει ένα πέ-

τρινο, ερειπωμένο συγκρότημα κτισμάτων με βιομηχανική αρχιτεκτονική.

-Είναι οι «**Σπιτάρες**», εξηγεί ο Γιώργος, ό,τι έχει απομείνει από τις εγκαταστάσεις της μεταλλευτικής εταιρείας.

Περνάμε κοντά από εγκαταλελειμμένες εγκαταστάσεις ορυχείου. Σ' αυτή την περιοχή οι ξερολιθιές αποτελούνται κυρίως από πέτρες σκουρόχρωμες με υψηλή περιεκτικότητα σιδήρου. Η ξερολιθιά, ωστόσο, σε πολλά σημεία εμφανίζει φθορές, με αποτέλεσμα πέτρες και χώματα να έχουν καταρρεύσει μέσα στο μονοπάτι.

10:20. Βγαίνουμε σε χωματόδρομο, τον ακολουθούμε για 200 περίπου μέτρα, διασχίζουμε στενό ασφαλτόδρομο και αμέσως μετά ξαναβρίσκουμε την χωμάτινη διαδρομή. Η οποία, 300 μέτρα μετά, δίνει και πάλι τη θέση της στο μονοπάτι. Ένα μονοπάτι κατηφορικό και αρκετά κακοτράχαλο, με πολλές πέτρες και κομμάτια ολισθηρού καλντεριμιού ανάμεσα στα χόρτα.

Μικροσκοπικό, πλακόστρωτο πλατειάκι στην Δρουσιίδα. (αριστερά)
 Δρομάκια στρωμένα με πλάκες ποικίλων χρωματισμών συνδυάζονται αρμονικά με τους γκριζογάλανους χρωματικούς τόνους στους τοίχους των σπιτιών.

10:50. Ένας τοιμεντόδρομος μας οδηγεί στην **Παναγία την Καλολιβαδιανή**, με το κελαρικό της, τον πλακόστρωτο αύλειο χώρο και το πηγάδι. Εξαιρετική είναι η θέα, στην γύρω φύση αλλά και στην θάλασσα που, μερικά μέτρα χαμηλότερα, βρυχάται με τα αφρισμένα κύματα του λεβάντε. Να κι ένα αλωνάκι εξαφανισμένο μέσα στα χόρτα, ενώ 100 μέτρα μετά, απλώνονται τα σπίτια του παραθεριστικού οικισμού του Καλολιβαδιού. Ως εδώ, τα στοιχεία της διαδρομής δείχνουν απόσταση **3.8 χλμ** και καθαρό χρόνο πορείας **57'**.
 Καθώς διασχίζουμε την παραλία ο πελαγίσσιος αέρας μας φέρνει τις πρώτες σταγόνες της βροχής. Επιστρατεύονται αδιάβροχα και κουκούλες. Αμέσως μετά τον οικισμό αρχίζουν ανηφοριές. Είναι το πιο τραχύ μέχρι τώρα, το δυσκολότερο μονοπάτι. Στενό και απότομο, με ψηλά χόρτα που κρύβουν τις πέτρες. Αγκαθωτοί θάμνοι και πυκνά κλαδιά θεριεμένων σπάρτων δυσκολεύουν τα βήματά μας.

Χρειαζόμαστε **15** λεπτά για να διανύσουμε τα **600** μέτρα της ανηφορικής διαδρομής. Βγαίνουμε στον χωματόδρομο με δυνατή βροχή και αναλογιζόμαστε τα δύο χιλιόμετρα που υπολείπονται ακόμη, είτε σε μονοπάτι είτε σε ασφαλτόδρομο, για να φτάσουμε στον προορισμό μας. Καθώς ξεκινάμε την λασπωμένη μας πορεία στον δρόμο, ακούγεται θόρυβος μηχανής. Είναι ένα 4X4 με ντόπιο οδηγό, γνώριμο του Γιώργου. Που, πολύ πρόθυμα, αναλαμβάνει να μας μεταφέρει στην **Παναγία Κανάλα**.
 Φτάνοντας στον πανέμορφο χώρο της εκκλησίας σταματάει, ως εκ θαύματος, η βροχή. Έτσι, έχουμε για άλλη μια φορά την ευχαρίστηση να βρεθούμε σ' αυτό το ωραίο στεριανό και θαλάσσιο τοπίο, που περιβάλλει την πιο δημοφιλή Παναγία της Κύθνου.
 Ένα ταξί μας μεταφέρει στο αυτοκίνητό μας, στην Δρουσιίδα. Με το φως της μέρας τούτη τη φορά, περιδιαβαίνουμε στα γραφικά σοκάκια του οικισμού. Μετά την

Όψεις της πανέμορφης Δρυοπίδας.

βροχή εμφανίζεται ένας ήλιος κλωμός με βοριαδάκι ψυχρό. Μεσημέρι πια αρχίζουμε να πεινάμε.

Ο Γιώργος κατευθύνει τα βήματά μας στο ταβερνάκι της «Πελέγρας» που, μαζί με τα τοιπουράκια, μας φέρνει και μια πιατέλα με «**ταραχτό**», την εξαιρετικά νόστιμη στραπατσάδα με ντομάτα, αυγά και τρίμμα τυριού.

Αργά το απόγευμα στον Μέρικα ξεσπάει και πάλι μια δυνατή βροχή, που προσθέτει νέα ποσότητα νερού στη λίμνη του λιμανιού.

Τελευταίες ώρες στην Κύθνο

Μετά την χθεσινή βροχή ξημερώνει ένα υπέρλαμπρο πρωινό. Πρωταγωνιστής του ειν' ο μαϊστρος, όχι καλωσυνάτος αλλά εκθρικός, με ριπές που, όχι σπάνια, πλησιάζουν τα 9 μποφόρ. Κι ενώ εμείς αγναντεύουμε γοητευμένοι την παραζάλη του καιρού, κάποιοι άλλοι ζουν αγωνιώδεις στιγμές. Είναι οι ψαράδες κι οι ιδιοκτήτες μικρών σκαφών που παρακολουθούν – ανήμποροι να επέμβουν – τα πλεούμενά τους να κλυδωνίζονται στ'

Η εντυπωσιακή, τόσο ιδιαίτερη
αρχιτεκτονική, Δρυσόβιδα.

Το σπήλαιο «Καταφύκι», στην Δρυσίδα είναι επισκέψιμο, με διαδρόμους 600μ. και επιφάνεια 3.500 τ.μ. Η Αίθουσα Σταλακτιτών έχει διαστάσεις 25X17μ. Στον 19ο αιώνα εξορύσσεται σίδηρος, ενώ στο παρελθόν χρησιμοποιήθηκε από τους κατοίκους ως καταφύγιο (εξ'ού και το όνομά του) από τις εχθρικές επιθέσεις διαφόρων επιδρομών.

αραξοβόλια τους, κινδυνεύοντας να συγκρουσθούν ή να λυθούν.

Ακόμη πιο θεαματικά είναι τα κύματα του μαϊστρου έξω από τον κάβο, στην «**Ξέρα του Μέρικα**» και στα βράχια της ακτής. Εκεί, οι στιγμές έντασης είναι μοναδικές.

Ξεκινάμε με τον Γιώργο την τελευταία μας πορεία στο νησί, από την Δρυσίδα ως τις Λεύκες. Είναι μια ευχάριστη διαδρομή, οριοθετημένη μέσα σε καλοφτιαγμένες ξερολιθιές. Το συνολικό μήκος είναι **1.5** χλμ ως τον παραθαλάσσιο οικισμό των Λευκών, με καθαρό χρόνο πορείας **30'**. Στη διάρκεια της διαδρομής περνάμε δίπλα από το ξωκκλήσι του **Αγίου Ιωάννη** του **Κλύδωνα** και τα «**Πλουσταρείά των Λευκών**».

Μικρός και γραφικός ο οικισμός των

Λευκών, στον μυχό της ομώνυμης αμμουδίτσας, με τα απαραίτητα μεγάλα αρμυρικά. Το καλοκαίρι ζωντανεύει ο τόπος με ενοικιαζόμενα δωμάτια και ταβερνάκι. Σήμερα, ωστόσο, η έκπληξη προέρχεται από τα... έγκρατα της γης. Είναι μια από τις καλύτερα διατηρημένες και εύκολα επισκέψιμες γαλαρίες σιδηρομεταλλεύματος των Λευκών.

Καθώς βγαίνουμε από τον οικισμό, συναντάμε δεξιά έναν απότομο, χωμάτινο δρομίσκο 100 περίπου μέτρων, στο τέλος του οποίου εντοπίζουμε το στόμιο της στοάς. Εφοδιασμένοι με δυνατούς φακούς εισχωρούμε εύκολα στην γαλαρία, το ύψος της οποίας χωράει άνετα το μπίτι ενός κανονικού ανθρώπου. Το δάπεδο είναι σχεδόν επίπεδο και ομαλό, δεν παρουσιάζει κανένα πρόβλημα. Καθώς

διδεισδύουμε όλο και περισσότερο στο εσωτερικό, αισθανόμαστε μια παράξενη αιχμαλωσία, που πολύ δύσκολα θα μπορούσε να αντέξει ένας κλειστοφοβικός. Μετράω **180** σχεδόν βήματα μέσα στη στοά, που αντιστοιχούν σε **110-120** περίπου μέτρα. Με γενική κατεύθυνση από Δ προς Α, βγαίνουμε λίγο πιο πάνω από τον όρμο του «**Σιφνιού**». Εδώ η έξοδος της γαλαρίας είναι εντυπωσιακή, με πελώριες διαστάσεις και καφεκόκκινο χρώμα ορυκτού. Σ' αυτή την περιοχή βρίσκονταν τα γνωστά μεταλλεία στο «**Ζωγκάκι**». Η εκμετάλλευσή τους εγκαινιάστηκε γύρω στο 1895-96 και ήταν, ως επί το πλείστον, επιφανειακή. Το εξορυσσόμενο μέταλλευμα ήταν «**λειμονίτης**», που μεταφερόταν με σιδηροτροχιές και εναέριο σύστημα μεταφοράς στις Λεύκες, για φόρτωση στα ατμόπλοια. Από το 1897 ως το 1910 εξήχθησαν από εκεί 207.000 τόνοι μεταλλεύματος. Τα μεταλλεία στο Ζωγκάκι εγκαταλείφθηκαν οριστικά το

1920.

Από τα βάθη του διάτρητου – από την σκαπάνη των μεταλλωρύχων – λοφίσκου βγαίνουμε στο εκτυφλωτικό φως των διανοχικών αστραφτερών παραλιών και χερσονήσων του Όρμου του **Αγίου Ιωάννη**. Είναι μια εντυπωσιακή εναλλαγή θάλασσας και στεριάς, μια εικόνα πανέμορφη, που μας συνοδεύει ευχάριστα για αρκετά λεπτά στη διαδρομή της επιστροφής.

Επίλογος

Καθώς το καράβι βγαίνει στ' ανοιχτά και παίρνει ρότα για την Τζια, αποκαλύπτονται και αποκτούν όνομα και ταυτότητα όλες οι εδαφικές λεπτομέρειες του Δ-ΒΔ τμήματος του νησιού. Δεν είναι πια οι ανώνυμες παραλίες, λόφοι, ξερολιθιές που ήταν μόλις πέντε μέρες πριν. Τώρα είναι το Βρυόκαστρο, οι όρμοι της Απόκρουσης και Κολώνας, οι ορεινές ρά-

Στην θεαματική χοάνη της ανατολικής εισόδου της γαλαρίας, πάνω από τις Λεύκες. Εξίσου εντυπωσιακοί είναι και οι χρωματισμοί των σιδηρομεταλλευμάτων του ορυχείου.

Πέτρινος ανεμόμυλος, ένας από τους πολλούς στον λόφο, πάνω από την Δρυοπίδα.
Η «Ξέρα του Μέρικα», στο έλεος του μαΐστρου.

χες του Κακόβουλου και πιο βόρεια ακόμη, οι αβυσσαλοί γκρεμοί του θρυλικού κάστρου της Ωριάς. Και είναι, βέβαια, οι «συρμοί», τα υπέροχα μονοπάτια, τόσο σοφά οριοθετημένα ανάμεσα στα δεκάδες χιλιόμετρα των ξερολίθινων φρακτών, που αποτελούν αληθινό μνημείο μαστοριάς, πείσματος και υπομονής των Θερμιωτών.

Αυτό το νησί, την γλυκύτατη Κύθνο, έχουμε επιλέξει για να περάσουμε, με μερικούς καλούς φίλους, τις άγιες μέρες του Πάσχα. Είμαστε βέβαιοι, πως σε τούτη την εποχή, στην καρδιά της Άνοιξης, με τα χρώματα κι αρώματα της κυκλαδικής φύσης, θα είναι μια εμπειρία μοναδική.

Ευχαριστίες

Θερμά ευχαριστούμε:

Τον Καθηγητή Κλασικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας **Αλέξαν-**

δρο Μαζαράκη-Αινιάν, για τα πολύτιμα στοιχεία σχετικά με τις πολυτελείς ανασκαφές στην Κύθνο.

Τον Καθηγητή Γεωλογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, **Βασίλη Μέλφο**, για τα στοιχεία που μας απέστειλε για τα σιδηρομεταλλεύματα της Κύθνου.

Την **Ευαγγελία Καλλίλα**, Πολιτικό Μηχανικό ΑΠΘ, για τα χρήσιμα στοιχεία σχετικά με την κυθνιακή αγροτική κατοικία.

Τις εκδόσεις **Terrain** και προσωπικά τον **Στέφανο Ψημένο**, για τον εξαιρετικό «**Πεζοπορικό Οδηγό της Κύθνου**». Τους **Κυθνιώτες** που γνωρίσαμε, για την εξυπηρετικότητα και φιλοξενία τους.

Τέλος, θερμές ευχαριστίες οφείλονται στον καλό φίλο **Γιώργο Βαδιβούλη**, που υπήρξε το «**κινούν αίτιον**», ο καλά ενημερωμένος ξεναγός αλλά και ο πολύτιμος σύντροφος σε όλες τις περιπλανήσεις μας στο νησί.

